

NOGLE AKTUELLE PROBLEMER FOR DANSK INDUSTRI

FOREDRAG I NATIONALØKONOMISK FORENING DEN 18. JANUAR 1943

Af SVEN E. NETTERSTRØM

I DET jeg takker Nationaløkonomisk Forening for Indbydelsen til at fremsætte nogle Bemærkninger om aktuelle Problemer for dansk Industri, vil jeg gerne først have sagt, at jeg ikke mener, at Industrien i højere Grad end vore øvrige Erhverv i Dag har særlige Problemer at arbejde med, som kan lægges frem til Drøftelse. For Industrien som for vore øvrige Erhverv gælder det vel, at Problemerne for Øjeblikket samler sig i de fælles — man kan sige særdeles beskedne — Maal: 1) for Dagen i Dag ved Produktion at sikre Befolkningens nødvendigste Forbrug, 2) med Henblik paa Fremtiden i det videst mulige Omfang at bevare og sikre vore Produktionsmidler og vor Produktionsorganisation. Udgangspunktet for enhver Betragtning af de Vilkaar, der for Tiden bestemmer vore Erhvervs Bestræbelser i Retning af disse Maal maa være den økonomiske Afspærring, der indtraadte i April 1940. I Modsætning til Forholdene under Krigen 1914—18, da dansk Forædlingsproduktion dog bevarede visse Aandehuller til alle Sider udadtil, og da derfor Rammerne om Landbrugets og Industriens Aktivitet var noget mere elastiske, blev der ved Begivenhederne i April 1940 sat ganske faste Grænser for de Omraader, med hvilke vi kunde opretholde vor økonomiske Forbindelse, og dermed ogsaa meget snævrere Rammer for, hvor stor en Produktion Erhvervene — selv under Opbydelsen af de største Anstrengelser — kan sikre for Landets Befolkning. De aktuelle Problemer, som under disse Forhold kan melde sig for Industrien, maa efter Sagens Natur blive i høj Grad sammenfaldende med og af samme Karakter som de, Landets øvrige Erhverv maa tumle med, men jeg har forstaaet Opgaven saaledes, at man i Aften gerne vilde have belyst nogle af de Synspunkter, man specielt fra Industriens Side maa anlægge i

det fælles Arbejde for at nærme sig den bedst mulige Løsning af de før nævnte Maal.

Da Krigen udbrød den 1. September 1939, stod Danmark med en vel udbygget, alsidig og dygtigt arbejdende Industri, hvis produktions- og beskæftigelsesmæssige Betydning havde vundet almindelig Anerkendelse her i Landet. 1930'ernes megen Diskussion om Landets Beskæftigelsespolitik var i Færd med at munde ud i vidtgaaende Forstaaelse af Betydningen af en yderligere industriel Ekspansion, saaledes som det bl. a. fandt Udtryk i Raastofkommissionens Arbejde og i de mange Betænkninger om vor Beskæftigelsespolitik paa længere Sigt. Indenfor Industrien selv var man paa mange Omraader i god Gang med at forberede og organisere betydelige Udvidelser baade indenfor det bestaaende Produktionsomraade og paa nye Felter.

I August 1939 laa Industriens Produktionsindeks med 1935 som Basisaar paa 118, hvilket var hidtidig Rekord for den industrielle Produktion her i Landet. Samtidig beskæftigede den egentlige Industri, ekskl. Anlægs- og Byggerivirksomhed og alt andet Haandværk ialt 190 000 Arbejdere, og Arbejdsløsheden havde samtidig sat Bundrekord for det forløbne Tiaar. Industrien havde i de foregaaende Aar gjort et kraftigt Fremstød for sin Eksport, saaledes at Værdien af Industrieksporten i 1938 var naaet op paa ca. 400 Mill. Kr., svarende til ca. $\frac{1}{4}$ af vor samlede Udførselsværdi. Samtidig udgjorde Værdien af Importen af færdige Industrivarer samt af Raavarer og Hjælpstoffer, bortset fra Brændslet, ca. 500 Mill. Kr., saaledes at der trods visse offentlige og private Beredskabskøb og trods den stigende Aktivitet i det hele taget, i disse Aar var i Færd med at blive en vis Balance mellem Industriimport og Industrieksport. Som det senere viste sig, laa Industrien ved Krigens Udbrud med anselige Lagerbeholdninger af Raavarer og Hjælpstoffer, som havde kunnet hjemtages takket være de stedfundne Udvidelser af Valutacentralens Friliste, og hvad disse Lagre har betydet for den industrielle Produktion og Vareforsyning i det hele taget, har vi senere faaet Erfaring for.

Udgangsstillingen var saaledes ved Krigsudbruddet forholdsvis gunstig for vor Industri, og i de første 7 Maaneder af Krigen, indtil April 1940, klarede Industrien sig da ogsaa uden større Vanskeligheder. Det var Pris- og Valutaproblemerne, der dengang var i Forgrunden, og de Vanskeligheder, der kom fra den Kant, formaade ikke at sætte sig Spor i Industriens Produktionsomfang. I Maanederne Februar og Marts 1940 indtraadte der ganske vist

et Fald paa ialt 6 Points i Industriens Produktionsindeks, men til dette Fald var det Isvanskelighederne mere end Krigen, der var den primære Aarsag.

Danmarks Inddragen i den tysk-engelske Dobbeltblokade i April 1940 ændrede paa en brat og afgørende Maade Vilkaarene for hele vort Erhvervsliv. De vigtigste økonomiske Konsekvenser heraf var 1) Bortfald af den Raavare-Forsyning fra England og oversøiske Stater, som havde spillet en saa stor Rolle for vore Erhverv, 2) Tabet af Forbindelsen med vore Eksportmarkeder i England og oversøiske Lande og Bortfaldet af de betydelige Fragtindtægter, som vor Søfart havde hjembragt. Hvor smerteligt og betydningsfuldt det end maatte føles at se mange Aars Arbejde for Etableringen af disse Eksportmarkeder afbrudt — maatte som Forholdene udviklede sig, Indskrænkningen i Adgangen til at sende vore Arbejdsprodukter ud i Verden, bliver den Side af Sagen, som i Øjeblikket kom i anden Række, og det kan ikke undre, at det, der fra da af, og saalænge denne Situation bestaar, helt maa beherske alle andre Forhold af Betydning for vor Økonomi, er Bestræbelserne for den Omlægning af vore Forsyningsforhold og Tilpasning af vor Produktion herefter som maa foretages. Hvor betydningsfuldt dette Spørgsmaal har været specielt for Industrien og gennem denne for vore Forsyningsforhold er velkendt, men jeg maa have Lov kort at illustrere det med nogle Eksempler:

Olieindustrien importerede i Aarene før Afspærringen aarlig 300—500 000 Tons Foderkager eller Skraa, som indgik i vor Landbrugsproduktion, som en ikke uvæsentlig Del af Forbruget af Foderstoffer, og endvidere 100—150 000 Tons vegetabiliske Olier, hvilken Produktion dels gennem Margarine-, Sæbe-, Farve- og Lakindustrien dækkede vor egen Forsyning med disse Varer, dels muliggjorde en betydelig Eksport og spillede en Rolle i vor Samhandel bl. a. med Sverige og Finland.

Svovlsyre- og Superfosfatindustrien importerede aarlig ca. 200 000 Tons Raafosfat fra Nordafrika og ca. 100—150 000 Tons Svovlkis fra Spanien. Der produceredes paa Grundlag heraf foruden Svovlsyre o. a. vigtige Varer aarlig 3—400 000 Tons Superfosfat, dækkende den langt overvejende Del af Forbruget. I Forhold til vort samlede Forbrug af Kunstgødningsstoffer, der i Vægtmængde androg 700—750 000 Tons, dækkede den danske Produktion saaledes godt Halvdelen.

Jern- og Metalindustrien havde for sit Vedkommende en væsentlig Del af Forbruget af de 400 000 Tons Raajern og Valsejernspro-

dukter, som udgjorde den normale aarlige Import, og hvoraf godt Halvdelen kom fra England, og hertil kom Importen af andre Metaller, hvoraf de mest betydningsfulde var Kobber, ca. 12—14000 Tons, Bly ca. 10000 Tons og Tin ca. 1000 Tons aarlig, alle væsentligt af oversøisk Oprindelse.

Textilindustrien havde med sin Produktion i Aarene op mod Krigen dækket godt Halvdelen af hele vort Forbrug af Textilvarer, og denne Produktion hvilede paa en Import udefra af Spindestoffer og Garner, der normalt beløb sig til ca. 65 Mill. Kr., hvoraf de 50 Mill. Kr. var kommet fra England eller oversøiske Steder. Textilindustrien var saaledes baade i Forhold til den direkte Forsyning af Befolkningen med Textilvarer og indirekte gennem Beklædningsindustrien og andre Industrier, som benytter Textilvarer, en Hovedleverandør, og naar hertil kommer, at en væsentlig Del af den Andel af Textilvareforbruget, som var dækket med Import af Færdigvarer, hidrørte fra England, vil man forstaa de Vanskeligheder, der maatte opstaa paa dette vigtige Forsyningsomraade.

Gummiindustrien dækkede med sin Produktion op imod 90 pCt. af vort hele Forbrug af Cykledæk, Gummifodtøj, tekniske og kirurgiske Gummivarer. Der krævedes hertil en aarlig Import af op imod 3000 Tons oversøisk Raagummi.

Tobaksindustrien, der praktisk talt dækkede hele vort Forbrug af Tobaksvarer, anvendte i Aarene før Krigen godt 8000 Tons Raatobak, hvoraf kun ca. 1500 Tons var europæisk Balkantobak, medens Resten var af oversøisk Oprindelse.

Mange andre Industrier kunde nævnes. Men fælles for hele Industrien, hvad enten der benyttes indenlandske eller udenlandske Raastoffer, og forøvrigt for saa godt som alle vore Erhverv blev den store Betydning, Afspærringen maatte faa for Tilførslerne af fast og flydende Brændsel til Drivkraft, Opvarmning, Transport og Belysning. Her var Forholdet jo dette, at vor Import af Kul og Koks, ca. 6 Mill. Tons aarlig, for 80 pCt.s Vedkommende kom fra England, medens Tilførslerne af Benzin (ca. 340000 Tons aarlig) og Brændselolie (ca. 340000 Tons aarlig) og af Belysningspetroleum (ca. 100000 Tons aarlig) praktisk talt udelukkende var af oversøisk Oprindelse.

Man vil forstaa, at de Problemer som efter Afspærringen kunde opstaa for Industrien, og som derfor under den foreliggende Situation alene er aktuelle, i det væsentlige maa være behersket af de Vanskeligheder, som denne Afbrydelse og Omvæltning af vore

Tilførselsforhold måtte foraarsage. En Redegørelse for Industriens aktuelle Problemer maa derfor først og fremmest blive en Skildring af og Stillingtagen til de Veje, ad hvilke man har søgt at overvinde disse Vanskeligheder.

De Foranstaltninger, der i denne Henseende har maattet træffes, har efter Sagens Natur maattet tage Sigte paa:

1) en handelspolitisk Omlægning, hvorved man bestræber sig paa at erstatte de afspærrede Tilførsler med Tilførsler af samme Varer eller af Erstatningsvarer fra de Lande, med hvilke de politiske Forhold tillader et fortsat Handelssamkvem,

2) en Rationering og Strækning af de forhaandenværende eller tilførte Lagre af Raavarer, og paa

3) videst mulig Fremme og Sikring af den indenlandske Erstatningsproduktion paa Omraader, hvor denne kunde dække Mangelen af tidligere Import.

Til Industriens aktuelle Problemer hører foruden de foranævnte, som alle tager Sigte direkte paa Vareforsyningen, ogsaa de Foranstaltninger, der vedrører:

4) Prisreguleringen i videste Forstand. Ogsaa disse Foranstaltninger er af Betydning for Løsningen af den Opgave, den nuværende Situation fremfor alt har sat for Industrien som for de øvrige Erhverv: at søge opretholdt den størst mulige Produktion til Befolkningens Forsyning og i videst muligt Omfang at bevare vor Produktions Kapacitet og Organisation intakt.

De Spørgsmaal, som her berøres, er af saa stor Betydning for hele Befolkningens Forsyning og Levevilkaar, at det naturligt er Landets Regering og Myndigheder, som i første Række har maattet træffe Beslutning om og tage Ansvar for de Foranstaltninger, som i denne Henseende har maattet træffes. Det er med Rette blevet sagt, at vi herhjemme bedre end under den forrige Verdenskrig har staaet rustet til i administrativ Henseende at løse de mange Opgaver, som Krigen stiller. I Udenrigsministeriet, Handelsministeriet, Landbrugsministeriet, Direktoratet for Vareforsyning og Priskontrolraadet har man haft de Organer, som paa en fra alle Sider anerkendt Maade har været i Stand til at arbejde med disse Spørgsmaal og gennemføre de dertil knyttede administrative Opgaver. Men det ligger i Sagens Natur at ogsaa det Arbejde, der fra Erhvervenes Side er gjort for at opnaa den størst mulige Produktion — den Indsats af Arbejde og Kapital, der fra de enkelte Virksomheders Side er gjort ved Omlægningen af Produktionen paa nye Raavarer — ved Fremme af Erstatningsproduktionen og ved

Besparselsen af Raavarer og Fordelingen af Produktionen — har været af den allerstørste Betydning for de Resultater, som er naaet. Det er da ganske naturligt, at Arbejdet paa Løsningen af disse betydningsfulde Opgaver i stor Udstrækning har udviklet sig til et Samarbejde mellem Myndighederne og Erhvervet. I dette Samarbejde har Industrien været beredt til at yde en positiv Indsats. Straks ved Krigens Udbrud gav Industriraadet som Industriens Hovedorganisation Udtryk for, at det under Krigen var Industriens Maal med alle til Raadighed staaende Midler at søge at opretholde Produktion og Beskæftigelse i den størst mulige Udstrækning, og man tilsagde samtidig Regering og Administration sin Støtte og sit Medarbejderskab ved Løsningen af de forestaaende erhvervspolitiske Opgaver. Og da Begivenhederne indtraadte i April 1940, gentog Industriraadet sin Appel om energisk Indsats for Produktionens Opretholdelse og sit Tilsagn om Samarbejde med Myndighederne. Dette Samarbejde, som det har udviklet sig, rummer de Problemer, som under den nuværende Situation er aktuelle for Industrien.

I. HANDELSPOLITIKKEN

I handelspolitisk Henseende blev det straks efter Afspærringens Indtræden i April 1940 en Hovedopgave at gennemføre en Omlægning og koncentrere hele vor Udenrigshandel om de Lande paa det europæiske Kontinent, med hvilke det var muligt at opretholde den kommercielle Forbindelse. Fra tidligere offentliggjort Statistik véd vi, at ca. $\frac{1}{4}$ af Indførslen i Aarene op til Krigen blev hjemkøbt fra Tyskland og ca. $\frac{1}{3}$ fra England, mens der for Udførselens Vedkommende til England gik ca. Halvdelen og til Tyskland $\frac{1}{5}$. Det var derfor overordentlig store Omlægninger, som maatte gennemføres i handelspolitisk Henseende, for at de Huller, som Afspærringen havde slaaet i Forsyningen udefra, kunde blive udfyldt.

Selvom der ikke foreligger offentliggjorte Tal om Størrelsen og Fordelingen af Udenrigshandelen i disse Krigsaar, maa det dog uden videre staa klart, at Tyskland nu indtager den helt dominerende Plads i vor Udenrigshandel baade for Importens og Eksportens Vedkommende. Det maa erkendes, at der fra tysk Side — modsvarende den Overtagelse af vor Eksport, som har fundet Sted, — paa mange Omraader er gjort en betydningsfuld Indsats for at udfylde Hullerne i vore Tilførsler, selvom det desværre ikke ved den Handelspolitik, som har kunnet føres, er lykkedes at

løfte disse Forsynings-Spørgsmaal ud af Problemernes og Bekymringernes Verden.

En Del af de Vanskeligheder, som herved er opstaaet for den industrielle Produktion, kan desværre næppe engang længere regnes for aktuelle Problemer, fordi Muligheden for Udfyldningsleverancer fra Tyskland ganske simpelt er udelukket. Hermed tænker jeg særlig paa saadanne betydningsfulde industrielle Omraader som Olieindustrien og de deraf afhængige Industrier særlig Margarineindustrien, samt paa Superfosfat-Industrien, der ialtfald efter Bortfaldet af den kortvarige Handelsforbindelse med Rusland staar uden Tilførselsmuligheder for Raafosfat. Paa en Række andre Omraader har Tyskland i et vist Omfang kunnet hjælpe Industrien med Erstatningsvarer. Dette gælder f. Eks. om Textilindustrien, der har kunnet faa tilført visse Kvantiteter Kunstsilke og Celluld, og Gummiindustrien, der i Henhold til en speciel Aftale med den tilsvarende Industri i Tyskland har optaget Behandling og Forarbejdning af den tyske Buna. I denne Forbindelse er det ogsaa værd at minde om, at Tobaksindustrien via Handelsaftalerne med Tyskland har faaet sikret Tilførsel af europæiske Tobakker, der ganske vist ikke kvalitetsmæssigt staar paa Højde med den oversøiske Raatobak, Industrien plejer at bruge, men som har medført, at i hvert Fald Fabrikationen af Cigaretter har kunnet opretholdes paa et antageligt Niveau. Endelig har Tyskland staaet som Hovedleverandør foruden af Brændsel ogsaa af vigtige industrielle Raastoffer som Kemikalier og Jern og Staal, og selvom det paa disse Omraader ikke er lykkedes fuldt at kompensere Tabene ved Afspærringen, er der dog fra Tyskland vist god Leveringsvilje. Af Metaller saasom Kobber, Tin, Bly og Aluminium har Tyskland kun kunnet præstere visse Kompensations-Leverancer i Forbindelse med Eksporten herfra Landet, idet Tyskland herudover kun har været i Stand til at levere visse Erstatningsmetaller saasom Zinklegeringer, der paa enkelte Omraader kan erstatte de rene Metaller.

De Handels og Clearingsaftaler, som er indgaaet med en Række andre Lande paa Kontinentet, i første Række Sverige, Finland og Norge, har under de givne Vilkaar været af overordentlig stor Betydning for Industriens Forsyning med Raastoffer og Hjælpestoffer. Særligt gælder dette om de Tilførsler af Træ, Papirmasse og Papir, som det er lykkedes at faa frem fra Sverige, Finland og Norge, om Jern fra Sverige og Kobber og Aluminium fra Finland og Norge. Aftalerne med de øvrige Lande paa Kontinentet: Balkan,

Italien, Schweiz, Spanien, Holland, Belgien og Frankrig er stærkt begrænsede, men nogen Betydning har de dog for den industrielle Produktion, idet det f. Eks. er lykkedes at faa tilført visse Textilraastoffer og Garner fra Italien og Schweiz, Bly og Kork fra Spanien og Raatobak fra Balkan. Desværre har det ikke været muligt overfor disse sekundære Markeder og i Samhandelen med Tredjeland i det hele taget at opnaa fuld Dispositionsfrihed over den Varemængde og Produktion, som vi selv kunde undvære som Betaling for Importen og særlig ikke for Eksporten af Fødevarer, og Udbyttet af vor Produktion giver derfor ikke i den Udstrækning, som det er ønskeligt, Adgang til Hjemkøb af de for Produktionens Opretholdelse fornødne Raavarer. For Industriens Vedkommende har dette medført, at den under denne Krig i særlig Grad er kommet til at bidrage til Fremskaffelsen af Betalingsmuligheder for Vareimporten fra Tredjeland. Industrielle Varer som Sukker, Kemikalier, medicinske Præparater, Trævarer, teknisk Porcelæn og navnlig Maskiner og andre jernindustrielle Produkter udgør saaledes betydningsfulde Eksportkontingenter i Aftalerne med de paagældende Lande. Og Industrien maa i stigende Omfang, efterhaanden som Landbrugseksporten daler, trække Læset i saa Henseende. Det skal ikke nægtes, at denne Industrieksport kan føles som et Gode for de Industrier, der staar som Eksportører. Men det bør heller ikke skjules, at det udfra en Helhedsbetragtning undertiden kan virke uheldigt, at man paa denne Maade kan komme til at afgive Varer, som Landet forsyningsmæssigt set daarlign kan undvære. Særlig vanskeligt kan Spørgsmaalet blive, naar man staar overfor gennem Industrieksporten at skulle afgive Raavarer, som er knappe for den indenlandske Produktion. Man maa imidlertid ved de Afgørelser, som træffes i disse Sager, have for Øje, at vi som Helhed har den allerstørste Interesse i, at Samhandelen med disse Lande — særlig med vore nordiske Nabolande — kan opretholdes og udvikles mest muligt. Det er af Betydning, at Forhandlingerne herom ikke præges af Smaalighed, men af Hjælpsomhed fra begge Sider, — at vi stræber efter at yde, hvad vi kan, for at afhjælpe de Vanskeligheder, vore Nabofolk er kommet i under de nuværende Forhold, saaledes at vi med Rette kan forudsætte, at vi faar samme Behandling af vore Ønsker om Leverancer til os.

Saa vel Import som Eksport er under denne Krig som aldrig før underkastet Regulering og Kontrol, ja, man kan endda i Betragtning af, at en Del af Vareimporten fra Tyskland for Tiden i

Realiteten er fri, sige, at Eksporten gennem Eksportforbudene er underkastet mere Kontrol end Importen, saaledes at Forholdene i en vis Forstand er vendt paa Hovedet. Da saavel Importen som Eksporten for de fleste Landes og Varers Vedkommende er kontingenteret, maa Administrationen i Forening med Erhvervsorganisationerne foretage en Fordeling af de foreliggende Import- og Eksportmuligheder mellem Virksomhederne, og da der desuden samtidig er forsyningsmæssige Hensyn at varetage, er det noget af en Skærsild, de enkelte Importører og Eksportører maa gennemgaa ved Behandling af deres Sager. Og det letter jo ikke Sagen, at Aftalerne er kortfristede, og at det ofte er svært at faa Indførselstilladelser og Udførselstilladelser herfra Landet til at falde sammen med de fornødne Udførselstilladelser og Indførselstilladelser i vedkommende Udland.

Efterhaanden som Tiden er gaaet, er det dog ved nært Samarbejde mellem Erhvervet og Myndighederne lykkedes at faa lagt nogenlunde faste Rammer saavel om Handelsaftalerne som om Administrationen af disse, saaledes at Industrien har kunnet indrette sig paa de givne Vilkaar i handelspolitisk Henseende.

II. ERSTATNINGSPRODUKTIONEN

Som et Modstykke til den positive Indsats i forsyningsmæssig Henseende, som i særlig Grad Myndighederne har gjort ved at tilrettelægge vore Handelsaftaler, staar de i første Række paa Industrivirksomhedernes eget Initiativ gennemførte Bestræbelser for en intensiv Udnyttelse af Landets egne Forsyningskilder og for Optagelse af nye Fabrikationer paa Omraader, hvor Importen tidligere har dækket Forbruget. Allerede før Krigen var der i Tale og Skrift fremkommet en lang Række storstilede Projekter, der indgik i Planerne om en industriel Ekspansion paa større Selvforsynings-Basis, men den almindelige Usikkerhed med Hensyn til de erhvervspolitiske Vilkaar paa længere Sigt, som Krigen og Besættelsen har affødt, har naturnødvendigt medført, at Industrien maa lade de fleste af disse højtflyvende Eksperimenter ligge. Til Gengæld gøres der imidlertid af Virksomhederne hver paa deres Felt i disse Aar en betydningsfuld Indsats i Retning af at fremskaffe og forarbejde egnede Erstatningsvarer, og de Resultater, der er fremgaaet af Industrivirksomhedernes Bestræbelser i saa Henseende, overstraalet paa de fleste Omraader baade i Kvantitet og

Kvalitet Resultaterne under forrige Krig. Ja, man kan vel næppe endnu i Dag afgøre, hvad der faktisk er »Erstatning« i Ordets egentlige Betydning, og hvad der repræsenterer varige Landvindinger af nye Fabrikationer blandt de mange nye Raavarer og industrielle Færdigvarer, som ser Dagens Lys i disse Aar.

Hermed være ikke sagt, at de store Kapitalmidler, som Industrien ikke uden en betydelig Risiko har investeret i Eksperimenter med nye Fabrikationer, paa alle Omraader har kunnet give et Resultat, der svarer til Forventningerne og Anstrengelserne. Og dette er vel een af Grundene til, at de mange Arbejdstimer, som Industrien anvender i disse Aar, ikke modsvares af en ligesaa stor Produktion. Meget Arbejde gøres forgæves, og de Resultater, der opnaas, har derfor kostet en i Sammenligning med normale Tilstande uforholdsmæssig stor Indsats — af Kapital og Arbejde. Maalt med Tidens store Forsyningstvanskigheder som Baggrund er Resultaterne dog af en saadan Karakter, at Industrien kan være tilfreds med dem.

Den største Indsats med Hensyn til Erstatningsvareproduktionen er utvivlsomt gjort paa Brændselomraadet. Den uundgaaelige Nedgang i Tilførslen af udenlandsk Brændsel har været saa betydelig, at de nødvendige samfundsmæssige Funktioner og de største Dele af Landets industrielle Produktion overhovedet ikke kunde være holdt i Gang uden denne Indsats i Produktionen af indenlandsk Brændsel. Foruden Brændehugsten fra Skovene havde vi her Reserverne i Tørvemoserne og Brunkulslejerne, og Produktionen heraf er sat i Gang i et Omfang, man næppe havde turdet regne med. Tørveproduktionen, der normalt udgør ca. 400 000 Tons aarlig, er nu oppe paa 11 Gange Normalen, eller ca. 4½ Mill. Tons, og af Brunkul, hvoraf der normalt kun brydes ca. 20 000 Tons aarlig, var Produktionen i 1941 ca. 1 Mill. Tons og i 1942 1,6 Mill. Tons. Organisationen af disse meget store Produktioner har krævet en vidtgaaende Medvirken fra Industriens Side. Produktionen af de nødvendige Gravemaskiner, Ælteværker, Tørveværker og andet Materiel er gennemført; der er fremskaffet de nødvendige Motorer og andre Kraftmaskiner, og ikke mindst er hele den nødvendige Tilslutning af Tørvemoser og Brunkulslejer til Elektricitetsforsyningen gennemført, hvad man maa betegne som noget af et Kunststykke, naar man tager i Betragtning, i hvor ringe et Omfang det er lykkedes at skaffe Erstatning for den tidligere Import af 12—14 000 Tons Kobber, som er Hovedmaterialet for de nødvendige Anlæg. Men ogsaa som Brændselsforbruger har

Industrien ydet en betydelig Indsats, der har medvirket til det gode Resultat, som er opnaaet med Hensyn til Omfanget af Tørve- og Brunkulsproduktionen. Det er utvivlsomt de industrielle Virksomheder, der er gaaet i Spidsen ved Omlægningen af Brændselsforbruget til det indenlandske Brændsel, hvilket kun har været muligt ved kostbare Ændringer og Nyanskaffelser til Fyringsanlæggene, saaledes at meget betydelige Kapitaler har maattet bindes heri, ligesom der ved Overgangen til det nye Brændsel i Industriens komplicerede Produktionsanlæg er opstaaet store tekniske Vanskeligheder, som er overvundet. De industrielle Virksomheder er gaaet ind i denne Opgave i et saadant Omfang, at et meget betydeligt Antal af Virksomhederne klarer sig med det indenlandske Brændsel alene eller med et mindre Tilskud af udenlandsk Brændsel, og for Industrien som Helhed tilvejebragtes i 1942 tæt op imod Halvdelen (48 pCt.) af Forbruget af Varmeenergi ved det danske Brændsel. Man er herved naaet saa langt frem, at den Forværring af Brændselsituationen, som er opstaaet i den allersidste Tid ved yderligere Nedgang i Tilførslerne udefra af Kul og Koks, ikke kan paaregnes afbødet i samme Omfang som hidtil ved Forøgelse af Forbruget af danske Brændselsstoffer. Dels kan disse vel paa nuværende Tidspunkt slet ikke fremskaffes i øget Omfang, dels har den Mængde udenlandsk Brændsel, som mange Virksomheder hidtil har maattet nøjes med, stort set kun haft Karakter af et nødvendigt Tilskud til deres Brændselsbehov for at holde Hjulene igang. Man maa derfor frygte, at en Udeblivelse af dette Tilskud kan faa alvorlige Følger for den fortsatte Drift af Industriens Virksomheder. Det kan haabes, at den Tilpasningsevne overfor en vanskelig Situation, som de industrielle Virksomheder i saa høj Grad har vist, ikke mindst paa dette Omraade, kan gøre det muligt at undgaa alt for omfattende Standsninger af Produktionen med deraf følgende Arbejdsløshed og andre Vanskeligheder for hele Samfundet; men man maa dog regne med en alvorlig Svækkelse af Industriens Produktionsevne, hvis Situationen ikke igen bedres.

Ved Fordelingen af det udenlandske Brændsel, som kommer hertil, har man fra Myndighedernes Side ment at maatte give Forbruget ved Banedriften og ved Produktionen af Gas og Elektricitet en absolut Fortrinsstilling. Det maa selvfølgelig erkendes, at der til dette Forbrug er knyttet samfundsvigtige Funktioner, som nødvendigvis maa opretholdes, men det maa heller ikke overses, at Kørslen paa Banerne og Forbruget af Gas og Elektricitet ogsaa omfatter Omraader, der ikke bør have nogen Fortrinsstilling frem-

for Opretholdelsen af Produktionen og Beskæftigelsen i de industrielle Virksomheder. Der er i de sidste Dage fra Myndighedernes Side gjort visse Skridt i Retning af at begrænse dette Forbrug, og hvis Brændselssituationen fortsat fremover truer med at standse betydningsfulde Dele af den industrielle Produktion, burde man kunne enes om at fortsætte betydeligt længere ad denne Vej.

Manglen paa Benzin har skabt store Vanskeligheder paa det transportmæssige Omraade. Kørslen med benzindrevne Personvogne kan i den nærmeste Fremtid ventes nedbragt til et absolut Minimum, og al Lastvognskørsel med Benzin vil praktisk talt blive bragt til Ophør. De af Industrien fremstillede Gasgeneratorer har hidtil gjort det muligt at opretholde Kørslen med ca. 17000 Lastvogne med Trægas eller Tørvegase. Det er overordentlig store Beløb, Industrien ikke uden en vis Risiko har investeret i denne Fabrikation, som har gjort det muligt at holde en væsentlig Del af den for Produktionen og Varefordelingen betydningsfulde tunge Lastvognskørsel i Gang. Løsningen af Transportvanskelighederne er i det hele taget i Dag takket være Gasgeneratorerne i mindre Grad et Spørgsmaal om Benzin end om Gummi. For Dele af Jern- og Metalindustrien, herunder især Automobilfabrikerne, har Gasgeneratorerne samtidig haft stor direkte beskæftigelsesmæssig Betydning.

Blandt de øvrige Fabrikationer, som Jern- og Metalindustrien har optaget under Krigen, bør nævnes Fremstillingen af Fyringsapparater til den private og erhvervsmæssige Omlægning af Brændselsforbruget, af Tørvemaskiner, Luftværnsmateriel samt af Reservedele og Maskiner, som tidligere importeredes udefra. Der har her i teknisk Henseende vist sig mange kærkomne Opgaver for store Dele af Jern- og Metalindustrien, samtidig med at mange Huller i Erhvervslivets og Forbrugernes Forsyning er blevet udfyldt. Et særlig smukt Resultat er der vundet for Jern- og Metalindustrien ved det nye Staalvalseværk ved Frederiksværk, som nu er sat i Drift med et foreløbigt Produktionsprogram paa 40000 Tons Staal aarligt, som fremstilles med dansk Skrot som Udgangsmateriale. Foruden den varige Landvinding, som her er gjort for Industrien, bør det fremhæves, at vore Metalværker i disse Aar udfører et værdifuldt Arbejde ved Oparbejdningen af vort eget Metalaffald, og at der paa Cementfabrikerne ved Aalborg nu fremstilles Raajern til Supplering af de Tilførsler udefra, som Støberierne maa klare sig med. Det er ikke muligt med Tal at illustrere Omfanget af de Produktioner, som er taget op paa denne Maade,

men det maa være nok at pege paa, at der her trods alt er Tale om Fordele, som kan mærkes i en Situation, hvor man lever fra Haanden og i Munden.

En lang Række Opgaver søges løst i Samarbejde med Landbrug og Skovbrug. For Garveriernes Vedkommende er der saaledes ved Afspærringen indtraadt en paa et vist Tidspunkt faretruende Mangel paa oversøiske, vegetabiliske Garveekstrakter, men en større dansk Fabrikation af Garveekstrakt, der udvindes af Egestød, Egebark og Granbark, er nu sat i Gang dels paa en Fabrik i Vejle, dels paa en nystartet Virksomhed ved Hillerød.

En betydelig Interesse knytter sig til Fremskaffelsen af Raavarer til Textilproduktionen. Den danske Produktion af Uld paa ca. 400 Tons aarlig forslaar ganske vist ikke meget i Sammenligning med Textilindustriens normale aarlige Forbrug af ca. 3 000 Tons. Men i Forbindelse med den ved Kludeindsamlingen muliggjorte betydelige Produktion af Kradsuld, har den danske Uldproduktion dog muliggjort en Opretholdelse af Klædefabrikkernes Produktion i det nødvendigeste Omfang. Meget vanskeligere stiller det sig med Erstatning for Forbruget af Bomuld og Linnedgarner. Leverancerne af Celluld og Celluldsgarner paa 2—3 000 Tons aarlig kan langtfra dække det tidligere Forbrug, der alene af Raabomuld var ca. 12 000 Tons aarlig, hvortil kom de importerede Bomulds- og Linnedgarner. Nogen Hjælp har man faaet gennem Dyrkningen af Hør. Det dyrkede Areal, der i 1939 kun udgjorde 350 ha, var i 1942 steget til ca. 12 000 ha, hvoraf dog ca. 5 000 ha var tilsaet med Oliehør og ca. 7 000 ha med Spindehør. Der er nu en halv Snes Hørskætterier fordelt over Landet, og medens vi ikke tidligere var indstillet paa Spinding af Hørren til Linnedgarn, er denne Produktion nu taget op paa 2 Virksomheder. Man regner med, at Udbyttet i Aar vil kunne give ca. 2 000 Tons Skættehør, der kan forarbejdes til Linnedgarn, og ca. 5 000 Tons Blaar og Blaaraffald, hvoraf noget vel kan spides til Blaargarn, og som iøvrigt maa anvendes dels til Fremstillingen af Reb o. l., dels efter at være undergaaet en kemisk Behandling — saakaldt Cotonisering — kan sammenspindes med Celluld til Cotoningarn, der er mere modstandsdygtigt end det rene Celluldsgarn. Denne Produktion af Hørgarn og Cotoningarn vil i det kommende Aar blive sat ind i Produktionen af Stof til Arbejdstøj. Dyrkningen af Hamp er endnu paa Forsøgsstadiet, men til Gengæld har Spindingen her i Landet af Papirgarn taget et meget betydeligt Omfang. Dels fremstilles nu vort store Forbrug af Høstbindegarn i overvejende Grad af Papir,

og paa hele Jutemarkedet er Papiret blevet et meget anvendt Erstatningsstof, f. Eks. ved Produktionen af Papirsække og i Gulvtæppeindustrien.

Ogsaa gennem Dyrkningen af Olieplanter er vigtige Forsyningsvanskeligheder delvis overvundet. Hvor megen Linolie, der vil kunne udvindes af Høsten 1942, er endnu svært at overse, men man regner dog mindst med 1000 Tons overfor et normalt Forbrug i dansk Industri paa ca. 6000 Tons, fortrinsvis i Farve- og Lakindustrien. I det forløbne Aar har ikke mindre end 16000 ha Landbrugsareal været tilsaaet med Sennepsfrø, og man anslaaer foreløbig Høstudbyttet til 12—13000 Tons Frø, hvoraf antagelig ca. 10000 Tons vil kunne komme til Olieslagning og give et Udbytte paa 2—3000 Tons Olie, som kan sættes ind paa en Række Omraader indenfor Levnedsmiddelindustrien — ved Fremstilling af sulfoneret Olie til Garveribrug — og ved Tilvirkning af Konsistensfedt, Bore- og Skæreolier i Mineraloliebranchen. Ved Afgørelsen af, i hvor stort Omfang man skal søge at fremme Dyrkningen af Olieplanterne, maa man ikke tabe af Syne, at det hertil anvendte Areal tages fra andre Afgrøder, og at Prisen paa den Olie, som produceres, bliver saa høj, at den kun kan sættes ind paa Omraader, hvor vi ikke har Mulighed for at dække det paagældende Forbrug paa anden Maade. Den Tanke, som har været fremsat, at man ved en umaadelig Udvidelse af Sennepsavlens skulde tilvejebringe Grundlag for en Genoptagelse af Margarineproduktionen, har derfor ikke fundet Støtte fra Industriens Side, idet den fremstillede Margarine vilde blive dyrere end Smørret, og denne Fremgangsmaade derfor synes urimelig, saalænge Befolkningens Forbrug kan dækkes af Smørproduktionen.

Ogsaa ved Fremstillingen af Fiskeolie og Fisketran er vigtige Forsyningsvanskeligheder, særlig i Farve- og Lakindustrien og ved Fremstilling af Vitaminpræparater afhjulpet, ligesom Sæbeindustriens betydelige normale Forbrug af vegetabiliske Olier nu er erstattet med teknisk, animalsk Fedt.

Der kunde nævnes utallige andre Eksempler paa det Initiativ, der udfoldes. Man behøver blot at tænke paa Tobaksavlens, paa Kaffesurrogaterne, paa Genraffineringen af Smøreolier, eller paa den nu gennemførte Destillation af Gastjæren, hvorved udvindes Fenol til Brug ved Fremstilling af Bakalitpulver for den elektrotekniske Industri, samt Raanaftalin, der renses til Naftalin, som er af Betydning ved Bekæmpelsen af Jordlopper. Et vigtigt Middel i Kampen mod Raavaremanglen er Affaldsindsamlingerne, af

hvilke jeg allerede har nævnt Kludeindsamlingen og endvidere maa nævne Indsamlingen af Gummi affald og af Affald af Jern og Metal. Man kan kort og godt sige, at Forholdene har bekræftet det gamle Ord om, at Nød lærer nøgen Kvinde at spinde, og at der fra de industrielle Virksomheders Side er udfoldet et gavnligt Initiativ i en omfattende Erstatnings- og Nyproduktion i stort og smaat, og hvoraf enkelte Ting maaske vil faa blivende Værdi.

Spørgsmaalet om Fremme af Industriens Erstatningsproduktion i videste Forstand er iøvrigt knyttet til hele Spørgsmaalet om vor Beskæftigelsespolitik under Krigen. I 1930ernes Debat om Beskæftigelsespolitikken var offentlige Arbejder fra mange Sider, baade teoretiske og praktiske, blevet fremhævet som Universalmidlet mod Depression og Ledighed, fordi man via de indirekte Virkninger, som de offentlige Arbejder afføder for den private Sektor af Samfundet, mente at fremkalde en Løfttestang for et Konjunkturopsving og en varig Forbedring af Beskæftigelsen. Denne Teori havde imidlertid som alle økonomiske Teorier sine Forudsætninger, idet man gik ud fra et Samfund med ledig Arbejdskraft, ledige Maskiner, Prissfald og svigtende Købevilje i Befolkningen. Nu er Situationen imidlertid en ganske anden. Der hersker Varemangel, forekommer Prisstigningstendenser, rigelige Pengeindkomster og Hamstringstendenser i Befolkningen. At sætte offentlige Arbejder igang, som ikke direkte styrker vor øjeblikkelige Forsyningsbasis, under de nuværende Forhold kan derfor som Helhed kun faa negative indirekte Virkninger. Saadanne Anlægsarbejder vil accentuere Manglen paa Materialer, øge Presset fra Pengeindkomsterne paa den begrænsede Mængde af Forbrugsvarer og skabe en uheldig Konkurrence mellem det offentlige og Erhvervslivet om de knappe Raamaterialer. Det erkendes da ogsaa fra flere og flere Sider, at man under disse Forhold bør gaa varsomt frem med den offentlige Arbejdsigangsættelse, og at vor Beskæftigelsespolitik derfor bør have Karakteren af en Produktionspolitik, der i første Række tager Sigte paa at udnytte enhver Mulighed for at imødekomme det øjeblikkelige Behov for Forbrugsvarer og Erhvervenes Ønske om at holde Produktionsmaskineriet vedlige. Vi befinder os nu i en Situation, hvor Befolkningen maa klare sig med den løbende Produktion, idet samtlige Reserver af Varer er opbrugt, samtidig med at Pengeindkomsterne er relativt store og i alt Fald ikke som Helhed trænger til at stimuleres. Af den Grund har Industriens Bestræbelser for indenfor Rammerne af det normale Produktionsliv at fremme Erstatningspro-

duktionen og at vedligeholde Produktionsanlæggene med den Omlægning, som Overgangen til Anvendelse af Erstatningsmaterialer nødvendig gør, været af stor Betydning og har al mulig Opmuntning behov, og en Koordinering af de erhvervspolitiske Indgreb om dette Formaal, for at tale planøkonomisk, maa derfor være ønskelig ikke alene fra et industrielt, men ogsaa et almindeligt forsyningsmæssigt Synspunkt.

Risikoen ved at sætte noget nyt igang under de usikre Krigsforhold er her en væsentlig Hindring for Industriens produktive Beskæftigelse. Kreditvilkaarene er mere end gode nok, og naar Materialer kan skaffes, er det derfor kun for den paagældende Virksomhed et Spørgsmaal, om Risikoen ved at gaa ind i noget nyt kan nedbringes tilstrækkeligt. Hvad der tiltrænges er derfor set fra Industriens Synsvinkel en Formindskelse af denne Risiko, og dette gør man bedst ved at fjerne en Del af de Baand og Bestemmelser, som hindrer Initiativet og gør det risikabelt at starte noget nyt. Det er derfor med Glæde, man ser, at de produktionsfremmende Synspunkter er i Færd med at vinde Indpas hos Regering og Myndigheder. Dette har klare fundet Udtryk i den midlertidige Lovgivning om Tilskud til Reperationsarbejde, og disse Synspunkter synes ogsaa at ligge til Grund for de fornylig gennemførte Regler om skattefrie Afskrivninger af Erstatningsanskaffelser og visse Nyinvesteringer, der foretages under Krigen. Disse Regler vil utvivlsomt kunne medvirke til at muliggøre det for Industrien at tilvejebringe de fornødne Reserver til at imødegaa den Risiko, som under de nuværende Forhold er forbundet med Anlæg og Investeringer — og vil derfor ogsaa støtte Bestræbelserne for at vedligeholde og udbygge Industriens Produktionsapparat. Og kunde tilsvarende Synspunkter vinde Indpas ogsaa paa andre Felter f. Eks. i Prispolitikken, der kunde være mere elastisk og smidig, naar det gælder nye Produktioner, vilde det sikkert blive hilst med Glæde af Industrien og efterfulgt af positive Resultater.

III. PRODUKTIONS- OG FORDELINGSORDNINGERNE

Mens Handelspolitikken og Erstatningsproduktionen tager Sigte paa at opretholde et saa stort Produktionsomfang som muligt, meldte sig ogsaa paa et tidligt Tidspunkt Spørgsmaalet om, hvorledes man skulde fordele og eventuelt strække de forhaandenværende Beholdninger af Raavarer og Hjælpestoffer, herunder hvilke

Produktioner man maatte anse for særlig vigtige fra et forsyningsmæssigt Synspunkt. I første Række tog man fat paa at fordele de forhaandenværende Beholdninger af udenlandske Raavarer, men hertil er i Tidens Løb kommet en lang Række Fordelingsordninger for de begrænsede Importkontingenter i Handelsaftalerne og for visse hjemlige Raastof-Produktioner. En Del af de Ordninger, der er truffet for de udenlandske Beholdningers Vedkommende, er desværre i Færd med at glide over i Historien, efterhaanden som Afspærringen trækker i Langdrag.

Karakteren af de paagældende Indgreb i Raavarefordelingen og i Produktionens Fordeling paa Varearter er givetvis meget forskellig paa de forskellige Omraader. Ordningerne vaierer ligefra fuldstændig Tvang til ren Frivillighed og fra dybtgaaende kvalitative Indgreb i Produktionen med Hensyn til Arten af de Produkter, der overhovedet maa fremstilles, eller som skal fremstilles — til almindelig kvantitativ Kontingentering af Raavareforbruget i den paagældende Branche. Der spilles saaledes paa alle planøkonomiske Strengte indenfor det store administrative Apparat, som sidder inde med Ansvaret for Fordelingen af Industriens Raavarer og Hjælpstoffer.

Som et Eksempel paa de mest dybtgaaende Produktions- og Fordelingsordninger kan nævnes Textil-Ordningerne. Der blev paa dette Omraade tidligt udstedt Forbud mod Anvendelse af de knappeste Raavarer — Uld og Bomuld — til en Række Formaal saasom Badedragter, Møbelstoffer, Tæpper, Gardiner, Dekorationsstoffer, Stof til Liggestole etc. Men efterhaanden som Situationen med Hensyn til Forsyningen af Befolkningen med Textilvarer blev vanskeligere, er man gaaet over til paa Grundlag af et organiseret Herredømme over alle de disponible Raavarer — dansk Uld, de indsamlede Klude, Celulden,, Kunstsilken, Hørgarnet og Cotoningarnet — ved Fordelingen af disse i vidt Omfang at give Textilindustriens Virksomheder positive Forskrifter om, hvilke Arter af Varer, der maa fremstilles af de tildelte Raavarer. Og endelig er man paa visse Omraader endog gaaet saa vidt, at man i Forbindelse med Raavaretildelingene paalægger visse Pligtleverancer, som mindst skal præsteres, f. Eks. af Arbejdstøj, Klæde og Foerstof til Maksimalklæder, Maksimalundertøj og Sokker, Babyudstyr, Stræklærred til Cykledæk og Foer til Skotøjsfabrikationen. Hele denne efterhaanden meget indviklede Ordning, som administreres ved et nært og loyalt Samarbejde mellem Myndighederne og Textilindustrien selv, rummer jo unægtelig efterhaanden som

Pligtleverancerne indenfor visse Brancher svulmer op til at beslaglægge hele den mulige Produktion, et betydeligt Ansvar for de bestemmende Myndigheder for, at den iværksatte Plan-Fordeling er den rette, og jeg vilde tro, at en vis Retræte paa dette Omraade vilde være gavnlig.

Ordninger af tilsvarende indgribende Natur er gennemført for Gummiindustrien med Hensyn til Fremstilling af Fodtøj, tekniske Artikler og Cykledæk og for Sæbeindustrien med Hensyn til Anvendelsen af vegetabiliske og animalske Fedtstoffer i Fabrikationen. Margarineordningen, som ogsaa var af meget indgribende Natur, er nu kun en Saga blot, og noget tilsvarende kan siges om Ordningen angaaende Anvendelsen af Hvidblik til forskellige Formaal indenfor Konservesindustrien. Som et fælles Karaktertræk for de Ordninger, jeg her har nævnt, gælder det, at de fortrinsvis er baseret paa et Tvangsprincip, idet det har været nødvendigt at regulere skarpere, end en frivillig Ordning vilde have kunnet bære. For det andet er det et fælles Træk ved disse Ordninger, at man ikke har kunnet klare sig alene med en ensartet kvantitativ Reduktion af Forbruget, men har maattet gaa videre i Retning af Anvendelsesforbud og positive Paabud om Produktionens Art, eventuelt Pligtleverancer for at sikre de nødvendigste Behov, og uanset om man samtidig sikrer de beskæftigelsesmæssigt mest betydende Fabrikationer.

Paa visse Omraader har det været muligt at kombinere Anvendelsesforbud med frivillige Besparellesforanstaltninger. Jeg tænker hermed f. Eks. paa Metalordningen, som fra Myndighedernes Side er lagt saaledes an, at der er udstedt Forbud mod Anvendelse af Metaller til en Række mindre nyttige Formaal saasom Gelændere, Rammer, Tagbeklædning, Legetøj, Dekoration og visse Emballageformaal. Som et Supplement hertil har de enkelte Brancher indenfor Jern- og Metalindustrien udarbejdet Spareregler og Regler for Anvendelse af Erstatninger, hvilke Regler efter at være godkendt af Handelsministeriet og Direktoratet for Vareforsyning, gøres til Normer for alle Virksomheder i vedkommende Branche.

Iøvrigt gælder der paa en lang Række andre Felter mere almindelige Fordelings- og Produktionsordninger, der i Princippet er baseret paa en ensartet og kvantitativ Reduktion af Normalforbruget. Som Eksempler kan her nævnes Fordelingen af det importerede Jern og Staal, hvor Industrien og Handelen i Forening har skabt Fælleskontoret for Jern og Metal; Fordelingen af Huder mellem Garverierne og af Læder mellem Skotøjsfabrikerne og

andre Anvendelser, Fordelingen af Cement, af Sukker til en lang Række forskellige industrielle Anvendelser, af Korn til industrielle Formaal særlig i Bryggerierne og i Spritfabrikationen og af det udenlandske Brændsel. Det importerede Træ og Papir er Genstand for Fordeling, og paa en lang Række Omraader særlig i den teknisk-kemiske Branche deltager Industrien i Tildelingen af Petroleum, Tjære og Tjæreolie, Paraffin, Linolie, Tran o. m. a. Raa-varer og Hjælpestoffer. Hvor lidet betydningsfulde mange af disse Varer end kan forekomme fra en umiddelbar Betragtning, repræsenterer de dog ofte vigtige og uundværlige Nøglevarer for den industrielle Beskæftigelse.

Tvangsmæssigt fastlagte Fordelingsordninger veksler her med Ordninger af mere frivillig Karakter, men hvad enten man nu vælger den ene eller den anden Fremgangsmaade ved Gennemførelsen af de nødvendige Foranstaltninger, og hvad enten disse nu tilrettelægges efter det ene eller det andet Synspunkt, maa det fremhæves, at der i Almindelighed bestaar en nær Føling mellem Myndighederne og Erhvervene i disse Spørgsmaal, og at der for Industriens Vedkommende af Virksomhederne er vist en udbredt Forstaaelse af Nødvendigheden af disse Indgreb i Dispositionsfrigheden og Vilje til ved Tilrettelæggelsen og Administrationen af Ordningerne at gaa ind i et vidtgaaende Samarbejde.

Staaende midt i denne Regn af Bestemmelser, som ustandselig falder ned over Erhvervslivet, kunde man fristes til at spørge, om man nu ikke ved den Indflydelse, som man gennem disse Indgreb har faaet paa Erhvervsfordelingen og hele Erhvervsstrukturens Udseende stræber efter andre Maal end den Sikring og Fordeling af visse livsvigtige Forsyninger for Befolkningen, som er nødvendiggjort ved de herskende, midlertidige Tilstande. En og anden kunde maaske spørge sig selv, om man nu ikke fra det offentlige Side gennem disse Reguleringer eller ved Bemyndigelsen til at fastsætte Maksimalpriser benytter Lejligheden til at gennemføre en »Tvangskartellering« eller lignende Omordninger i den Erhvervsstruktur, hvorpaa vor Produktion hidtil har været baseret, idet man maaske fra visse Sider kunde være tilbøjelig til at betragte saadanne Omordninger som en ønskelig Rationalisering eller »Sanering« af vort økonomiske Liv.

At en saadan Fremgangsmaade vilde være ganske uforenelig med det Krav om Opretholdelsen af status quo ante bellum, som maa være det eneste naturlige for Produktionen i et ikke krigsførende Land og i en Siutation, hvor man mindre end nogensinde

kan se ind i Fremtiden, er imidlertid indlysende. Det har da ogsaa til Stadighed været en Hovedgrundsætning under Reguleringen her i Landet, at Myndighederne, naar der skal foretages Begrænsninger i Produktion og Omsætning, eller der skal etableres en eller anden Fordelingsordning, udelukkende skal bygge paa den hidtidige Produktion og Omsætning indenfor de paagældende Virksomheder. Det er saaledes ved en Produktionsfordeling en ufravigelig Grundsætning, om hvilken der heldigvis ogsaa er Enighed mellem Myndigheder og Erhverv, at Fordelingen skal baseres paa Oplysninger om Størrelsen af den hidtidige eller normale Produktion, og Fordelingen finder da Sted i Henhold hertil med en eller anden ensartet Procentandel af »Normalen«. Store og smaa Virksomheder rammes saaledes af Nedsættelsen i indbyrdes samme Forhold, og man opnaar, at Produktionens Fordeling bliver den samme ved Krigstidens Ophør som ved dens Begyndelse. Selvom Princippet ikke er fuldt gennemførligt i Detailler, særlig naar man griber til Anvendelses- og Produktionsforbud, maa det dog stadig være Hovedreglen. De Fejlgreb, der eventuelt kan begaas ved at følge dette Princip, eller de Urimegheder, som altid er uundgaaelige, naar de skal administreres, vil nemlig ikke kunne afføde paa langt nær saa alvorlige Bebrejdelser og Konsekvenser som de Fejlgreb, der begaas ved at gribe ind i den under Fredsforhold skabte Produktionsstruktur.

IV. DEN OFFENTLIGE PRISKONTROL

Ligesom Industrien ser sin Fordel i at bevare sit Produktionsapparat saavidt muligt intakt, har Industrien som Helhed ogsaa en levende Interesse i, at dens Omkostningsniveau ikke forrykkes til Skade for Produktionen og Konkurrenceevnen paa længere Sigt.

Dette Synspunkt maa naturligvis for Industrien som Helhed sætte sig Spor i dens Stillingtagen til den Prislovgivning, der er fremkommet siden den første Prislov af 30. Maj 1940, idet Industrien og dens Organisationer loyalt har bøjet sig for de i Prisloven og Priskontrollen nedlagte Principper. Jeg skal derfor ikke her rejse nogen Diskussion om Prislovens § 8 og dens Bestemmelser om Kostpris-Princip og Dækning af Generalomkostninger under faldende Produktion, idet disse Bestemmelser, — hvor urimelige de end kan forekomme udfra driftsøkonomiske og købmandsmæssige Synspunkter, — maa erkendes som nødvendige og til en vis Grad ogsaa bedre begrundede under de ekstraordinære

Forhold. Saaledes som Prisloven er formuleret, afgiver den imidlertid trods alt et vist Spillerum for Fortolkning og for det administrative Skøn, og her vil man ikke kunne fortænke Industrien og dens Organisationer i at søge at udnytte dette Spillerum saaledes, at der arbejdes for en rimelig og fornuftig Hensyntagen til de enkelte Industrivirksomheders Interesser. I særlig Grad venter Industrien, at Priskontrolraad og Prisdirektorat udviser Smidighed ovefor Prisfastsættelsen paa de nye Produktioner, der tages op, saaledes at Bestræbelserne for at stabilisere Prisudviklingen ikke gaar ud over den for Produktionens Udvikling og Fordeling fornødne Elasticitet i Prisdannelsen. Ved Siden heraf maa det være Industriens selvfølgelige Indstilling, at Prisloven, der i særlig Grad rammer den industrielle Produktion, paa andre Omraader af Samfundslivet maa have sit Modstykke i en tilsvarende Regulering af Prisdannelsen. Hvorvidt en Prislovgivning af tilsvarende Karakter bliver nødvendig efter Krigen, vil afhænge af Faktorer, vi ikke kan overse i Dag, men saa meget er dog klart, at Prislovens Kalkulationsregel i § 8, der tager sit Udgangspunkt i Normer fra før 1. September 1939, baade for Administrationen og for Erhvervslivet maa virke mere og mere uheldig og urimelig, jo længere Krigen varer. At denne Regel maa falde bort eller i alt Fald afløses af andre Bestemmelser, naar Krigen hører op, forekommer derfor at være en selvfølgelighed. Men som et Hovedsynspunkt for Industriens Stilling til den af Forholdene nødvendiggjorte midlertidige Prislovgivning maa fremhæves, at Industrien er interesseret i den ved denne Lovgivning tilsigtede Prisstabilitet.

Mens Talen er om Industriens Syn paa Prisreguleringen, kan der være Anledning til at gøre en Bemærkning om Industriens Stilling til den saakaldte ekstraordinære Industrieksport, som finansieres over dansk-tysk Clearingkonto. Fra tysk Side har man efterhaanden i stigende Omfang placeret Ordre paa Udførelse af Arbejder hos den danske Industri, fortrinsvis Jern- og Metalindustrien, og da man paa et tidligt Tidspunkt kunde indse, at disse Arbejder vilde tage et ret betydeligt Omfang, blev der efter Aftale mellem Udenrigsministeriet og Industriraadet truffet en Række Kontrolforanstaltninger.

Fra Regeringsmyndighedernes og Industriens Side har man ikke været blind for, at disse af Forholdene nødvendiggjorte Arbejder i det Omfang, de kunde tjene som Udfyldningsarbejde, kan indebære en beskæftigelsesmæssig Fordel, navnlig fordi Industrien derved faar Mulighed for at fastholde Arbejderstaben indenfor Pro-

duktionslivets normale Rammer. Paa den anden Side var der paa Forhaand ingen Garanti for, at disse Arbejder, der finansieres af Nationalbanken, ikke baade pris- og produktionsmæssigt vilde afstedkomme uheldige Forskydninger, saalænge der ikke var nærmere Kontrol med, hvorledes og til hvilke prismæssige Vilkaar de bliver udført.

De paagældende Kontrolforanstaltninger tager i første Række Sigte paa at sikre, at de paagældende Arbejder ikke forringer den Raastofbasis, paa hvilken Industrien kan opretholde Forsyningerne af Hjemmemarkedet, og der er derfor truffet de fornødne Aftaler for at sikre, at de paagældende Arbejder enten udføres som rene Forarbejdningsprocesser af Materialer, der særskilt leveres fra Tyskland, eller at de medgaaede Materialer kompenseres.

Faren for, at disse Arbejder skulde tage et Omfang, der laa udover, hvad vi disponerer over af ledig Kapacitet og Arbejdskraft, laa imidlertid klart i det store Behov, der fra tysk Side har været for Udførelse af industrielt Arbejde — et Behov, overfor hvilket almindelige prismæssige Hensyn maatte faa mindre Betydning. Risikoen for, at Vilkaarene for Udførelsen af disse Arbejder derfor i de enkelte Virksomheder kunde give disse en Fortrinsstilling og derigennem øve et Pres saavel paa Omfanget af som paa Omkostningsniveauet for den normale Produktion for Hjemmemarked eller Eksporten, blev hurtigt erkendt af Industriens ledende Folk. Myndighedernes naturlige Interesse i at have Kontrol med Nationalbankens Finansiering af disse Arbejder over Clearingkontoen og Industriens Interesse i, at de paagældende Arbejder, hverken med Hensyn til deres Omfang, det Omkostningsniveau, hvortil de udføres, eller Fordelingen indenfor de enkelte Virksomheder, medførte Forskydninger eller Nyetableringer, der kan faa skæbnessvangre Konsekvenser baade for den øjeblikkelige Produktion og for vor Konkurrenceevne efter Krigen — disse Hensyn mødes da naturligt i et Samarbejde om en indgaaende Pris- og Avancekontrol med disse Arbejder. Denne Kontrol, der varetages af Udenrigsministeriets Kommitterede i Industrisager, sker efter Retningslinier, som er aftalt mellem Myndighederne og Industriraadet, og den omfatter saavel en Godkendelse efter forelagte Forkalkulationer af de Priser, der kan aftales, og tillige, naar Arbejderne er afsluttet og kan efterkalkuleres, en virkelig Avanceregulering. Industrien har paa dette Omraade med en klar Tilsidesættelse af foreliggende øjeblikkelige Fortjenstmuligheder taget et Standpunkt, som i høj Grad har været ledet

af Ønsket om at sikre Opretholdelsen af Produktionen til Befolkningens Forsyning og at underbygge Arbejdet for Stabilisering af Prisniveauet.

Hermed skal jeg slutte Gennemgangen af nogle af de mange Problemer, der beskæftiger Industrien under denne Krig.

Ser man paa det industrielle Produktionsindeks, der for Aarene 1941 og 1942 er beregnet til ca. 90 mod 117 i 1939 og 100 i 1935, vil man maaske umiddelbart faa det Indtryk, at Industrien har klaret sig pænt og nu synes at have stabiliseret sin Produktion og Beskæftigelse paa et Niveau, der kun ligger 10 pCt. under Niveauet i 1935. Ja, Antallet af Arbejdstimer er endda faldet mindre end Produktionens Omfang, fordi Forarbejdningen af samme Mængde Varer nu som Følge af Raastofvanskelighederne og Behandlingen af Erstaningsvarerne kræver flere Arbejdstimer end før Krigen. Antallet af Arbejdstimer pr. Arbejdsdag har endog i 1942 udgjort 1 239 000 mod 1 146 000 i 1941 til Trods for, at Indeks for Produktionens Omfang har været konstant 90.

Man maa imidlertid ikke af disse Tal lade sig forlede til et Lyssyn, som ikke holder Stik, naar man ser dem nærmere efter i Sømmene. Helhedsbilledet dækker nemlig for det første over meget stor Uensartethed, idet en Række betydningsfulde Brancher navnlig i Konsumvare-Industrien ligger helt eller delvis stille som Følge af Raavaremangel, mens enkelte Brancher indenfor Produktionsmiddelindustrien hæver Gennemsnittet. Det er i saa Henseende navnlig den indenlandske Erstatningsproduktion (Brændsel), Reparationsarbejderne, visse ekstraordinære Anlægsarbejder og Opretholdelse af en vis Industrieksport, som har gunstige Virkninger paa Produktionsmiddelindustriene. Et Produktionsindeks paa 90 er af disse Grunde for Befolkningens Forsyning med Industrivarer ikke af samme Vægt, som et Produktionsindeks paa 90 vilde være under Fredsforhold.

Men for det andet giver Statistikken ikke Udtryk for den Svækkelse, der er indtraadt i Industriens Modstandsevne, efterhaanden som Lagrene er opbrugt. Industrien er nu i den Situation, at den maa klare sig fra Haanden og i Munden, og ydre Begivenheder saasom en lidt større Regnmængde eller lidt længere Frostperiode end normalt, der almindeligvis ikke vælter Industrien af Pinden, kan i Dag faa skæbnessvangre Konsekvenser i Retning af Indstilling af Virksomhedernes Drift. Naar hertil kommer, at det kniber med at fremskaffe de for Produktionsapparatets Vedligeholdelse

fornødne Materialer, forstaar man, at Industrien maa gøre sit yderste for at opretholde Produktion og Beskæftigelse.

Gennem de Bemærkninger, jeg har fremsat, haaber jeg, at Tilhørerne har faaet et Indtryk af, hvorledes Industrien med Energi og Dygtighed søger at klare Tidens Vanskeligheder, og jeg haaber ogsaa, at det er lykkedes mig at give et Indtryk af, hvorledes Industrien ser det som sin vigtigste Opgave at komme igennem Krigen, uden at der slaas for meget i Stykker af det, der er bygget op i Fredens Dage. Det gælder om ikke at tabe det videre Maal for Industriens Virke af Syne, og Industrien har derfor hilst det med Glæde, at der er opnaaet Enighed om Oprettelsen af et teknisk-videnskabeligt Forskningsraad, saaledes at det tekniske Forskningsarbejde og Arbejdet med en stadig Styrkelse af vor Industris Effektivitet yderligere kan fæstnes. Industrien er med Loyaltitet gaaet ind i et Samarbejde om Tilrettelæggelsen af vor Krigsøkonomi. — Den føler, at den ogsaa har Evner, og forhaabentlig ogsaa Kræfter til at kunne tilbyde sit Medarbejderskab ved det Genopbygningsarbejde, som forestaar.